

УДК 338.43 :631 (477)

**А.С. Олійник, аспірант
Полтавська державна аграрна академія**

**ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ
В АГРАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ**

У статті здійснено діагностику розвитку фермерських господарств. Обґрунтовано групування їх за розміром землекористування

з метою проведення аналізу ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. Запропоновані перспективні напрямки розвитку фермерських господарств для посилення конкурентних позицій на ринку.

Ключові слова: фермерські господарства, тенденції розвитку, розміри землекористування, групування, виробництво продукції.

Постановка проблеми. Стратегічний напрям перетворення агропромислового комплексу на конкурентоспроможний сектор економіки держави, здатний інтегрувати у міжнародний аграрний ринок, спричиняє необхідність становлення та розвиток тих аграрних формувань, які найбільш задовольняли б вимоги ринкової системи. Дослідження вчених і практика виробництва сільськогосподарської продукції є доказом посідання вагомого місця фермерських господарств у здійсненні підприємницької діяльності і конкурентній боротьбі за споживача. Тому актуалізується проблема забезпечення високоефективного соціально-економічного розвитку фермерських господарств України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та практичні аспекти розвитку фермерських господарств в аграрній сфері України досліджували вчені економісти-аграрники В.П. Горьовий, Т.П. Добрунік, І.В. Колокольчикова, М.Й. Малік, П.М. Макаренко, Л.Л. Мельник, В.Я. Месель-Весляк, П.Т. Саблук тощо.

Формулювання цілей статті. Аналіз розвитку фермерських господарств, що дозволить визначити основні напрями регулювання і стимулювання їх діяльності в аграрній сфері України.

Виклад основного матеріалу досліджень. Розвиток ринкових відносин аграрного сектору України нині представлений різними формами господарювання, серед них найпоширенішими є фермерські господарства.

Фермерство в Україні за цілим спектром ознак є аналогом великих господарських формувань, хоча вирізняється порівняно меншими обсягами економічної діяльності. Їм притаманні всі характерні ознаки сільськогосподарського виробництва, обумовлені складністю, різноманітністю, непередбачуваністю і певним ризиком у процесах виробництва, переробки та збуту продукції.

Проте, в ході становлення більшість фермерських господарств опинились перед значними труднощами:

- слабка орієнтація у вимогах ринкової економіки;
- недостатня матеріальна і технічна озброєність виробництва (без можливостей застосування передових технологій);
- відсутність достатньо потужних джерел фінансування;

– не налагодженість економічних зв’язків з партнерами;
– психологічна і організаційна невідповідність працювати в умовах ринкових відносин [2, с. 73].

Отже, у зв’язку з недосконалістю чинного законодавства, недостатньою державною підтримкою, слабкою соціальною захищеністю кількість фермерських господарств в Україні має тенденцію до зменшення (рис. 1).

Як свідчать дані рис. 1, за 2005-2015 рр. кількість фермерських господарств в Україні зменшилась на 10142 од. (23,9 %). Найбільше функціонування фермерських господарств припадає на 2007 р. – 43410 од. Причиною таких змін є довгострокова та короткострокова фермерські проблеми.

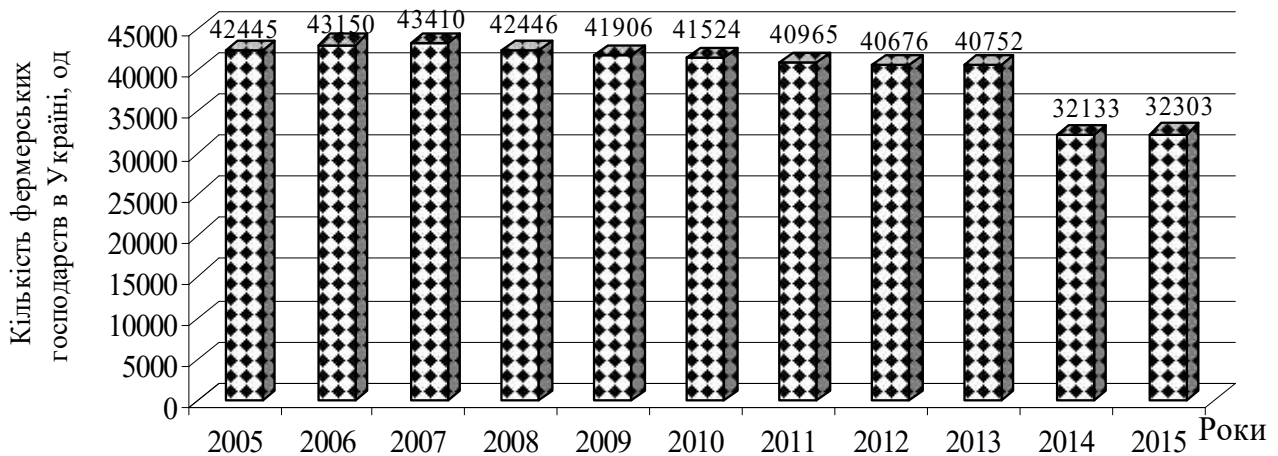

Рис. 1. Динаміка фермерських господарств України

Джерело: розраховано автором за даними [5]

Суть довгострокової фермерської проблеми проявляється у несприятливій для фермерів довгостроковій динаміці цін на їхню продукцію та доходів від її продажу. Причинами короткострокової фермерської проблеми є нееластичність попиту на сільськогосподарську продукцію, коливання попиту на сільськогосподарські продукти, коливання виробництва сільськогосподарської продукції.

В ефективному веденні виробничої діяльності провідне місце має розмір землекористування у фермерських господарствах, так як і інших сільськогосподарських підприємствах.

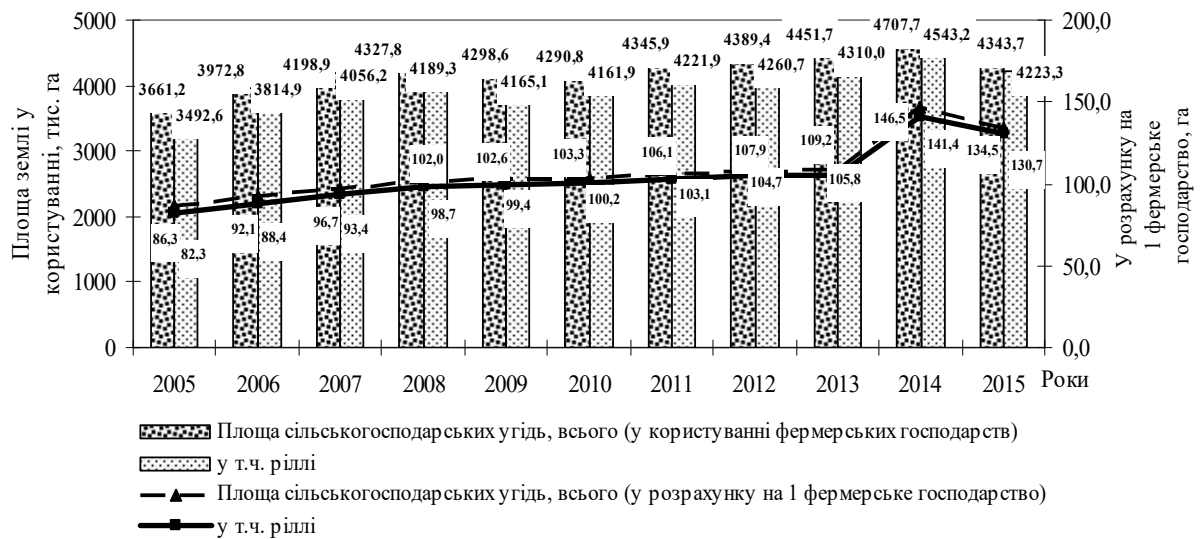

Рис. 2. Динаміка землекористування фермерськими господарствами України

Джерело: розраховано автором за даними [5]

Наведені дані на рис. 2 свідчать про поступове розширення розмірів землекористування фермерськими господарствами до 2014 р. Проте досить помітне зменшення площі сільськогосподарських угідь з 4707,7 тис. га у 2014 р. до 4343,7 тис. га у 2015 р. та ріллі з 4543,2 тис. га у 2014 р. до 4223,3 тис. га у 2015 р. Більшість фермерських господарств є переважно малими та середніми, що і зумовлює виникнення певних особливостей ведення виробничо-господарської діяльності.

Позитивною динамікою за досліджуваний період є збільшення площі сільськогосподарських угідь та ріллі у розрахунку на 1 фермерське господарство на 48,2 га (55,9 %) та 48,4 га (58,8 %) відповідно.

Виходячи з вищенаведених даних слід зазначити, що більшість фермерських господарств мають сільськогосподарські угіддя площею переважно від 10,1 до 100,0 га і відносяться до II групи. Середній розмір фермерських господарств за групами наведено на рис. 3.

Середні розміри землекористування фермерськими господарствами значно відрізняються за групами. У I групі господарств (24,2 % від загальної кількості у 2013 р. та 26,7 % у 2015 р.) середня площа складає лише 5,15 га та 5,79 га відповідно. В II групі (58,0 % та 55,3 % у 2013 р. та 2015 р.) – 25,98 га та 38,72 га. У III групі (15,6 % та 16,1 %) – 313,71 га та 308,65 га, а у IV групі (2,3 % та 1,9 %) – 2015,92 га та 1754,23 га. Така динаміка є свідченням значного скорочення сільськогосподарських угідь у користуванні фермерськими господарствами.

1. Групування фермерських господарств в Україні за розміром сільськогосподарських угідь

Групи господарств	Кількість господарств				2015 р. у % до 2011 р.
	одиниць		у % до загальної кількості		
	2011 р.	2015 р.	2011 р.	2015 р.	
Господарства, що мали сільськогосподарські угіддя	36624	25842	100,0	100,0	70,6
у т.ч. площею, га					
до 1,0	404	317	1,1	1,2	78,5
1,1-3,0	2199	1720	6,0	6,7	78,2
3,1-5,0	2569	1974	7,0	7,6	76,8
5,1-10,0	3687	2893	10,1	11,2	78,5
Всього за I групою	8859	6904	24,2	26,7	77,9
10,1-20,0	4438	3650	12,1	14,1	82,2
20,1-50,0	12711	7436	34,7	28,8	58,5
50,1-100,0	4090	3213	11,2	12,4	78,6
Всього за II групою	21239	14299	58,0	55,3	67,3
100,1-500,0	4700	3428	12,8	13,3	72,9
500,1-1000,0	997	729	2,7	2,8	73,1
Всього за III групою	5697	4157	15,6	16,1	73,0
1000,1-2000,0	582	369	1,6	1,4	63,4
2000,1-3000,0	135	72	0,4	0,3	53,3
3000,1-4000,0	54	17	0,1	0,1	31,5
більше 4000,0	58	24	0,2	0,1	41,4
Всього за IV групою	829	482	2,3	1,9	58,1

Джерело: розраховано автором за даними [5]

Диференціація фермерських господарств за розмірами землекористування зумовлює певні особливості формування їх виробничого потенціалу, можливості дотримання агротехніки вирощування сільськогосподарських культур, удосконалення технологій, залучення інвестицій, що зумовлює їх конкурентоспроможність. Господарства з площею сільськогосподарських угідь понад 100 га краще забезпечені засобами виробництва і менш залежні від інших виробничих суб'єктів, які надають їм відповідні технічні послуги як в організаційному, так і в економічному аспектах [1, с. 61].

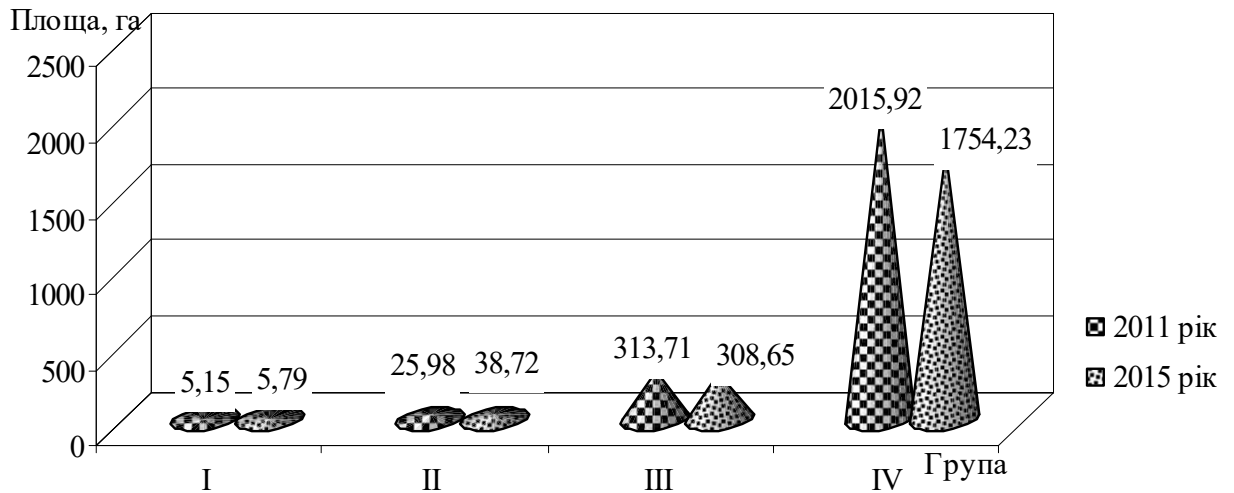

Рис. 3. Середній розмір фермерських господарств за групами землекористування, га

Джерело: авторська розробка за даними [5]

Кількість фермерських господарств та їх земельні площі характеризують цю форму господарювання у потенційному аспекті. Однак, з економічної позиції, більше значення має їх продуктивність.

Дані таблиці 2 свідчать, що сільськогосподарська продукція фермерських господарств займає незначну частку у загальному обсязі виробництва, але є позитивним явищем поступове збільшення частки.

Висновки. Таким чином, сучасні реалії господарювання фермерських господарств відзначаються недостатнім рівнем їх конкурентоспроможності, що унеможлиблює здатність забезпечити відтворення, зумовлює ризик неплатоспроможності і, як наслідок, призводить до банкрутства.

Основними напрямками розвитку фермерських господарств для посилення конкурентних позицій на ринку може стати:

- 1) визначення оптимальної виробничої структури;
- 2) кооперування виробничої діяльності фермерських господарств;
- 3) поглиблення інтеграційних процесів виробничої діяльності;
- 4) інтенсифікація виробництва;
- 5) модернізація матеріально-технічної інфраструктури;
- 6) активізація інновацій у виробничій діяльності;
- 7) удосконалення державної фінансової підтримки та системи надання пільг.

2. Виробництво валової продукції фермерськими господарствами України

Показники	Роки					2015 р. до 2011 р.	
	2011	2012	2013	2014	2015	(+; -)	%
У постійних цінах 2010 р., млн грн							
Валова продукція - всього	16192,5	14111,1	19091,4	19188,8	18909,2	2716,7	116,8
у т.ч. продукція рослинництва	14997,7	12843,1	17695,3	17847,0	17565,4	2567,7	117,1
продукція тваринництва	1194,8	1268,0	1396,1	1341,8	1343,9	149,1	112,5
У відсотках до підсумку, %							
Валова продукція - всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	x	x
у т.ч. продукція рослинництва	92,6	91,0	92,7	93,0	92,9	0,3	100,3
продукція тваринництва	7,4	9,0	7,3	7,0	7,1	-0,3	95,9
У відсотках до загального обсягу сільськогосподарського виробництва України, %							
Валова продукція - всього	6,9	6,3	7,6	7,6	7,9	1,0	114,5
у т.ч. продукція рослинництва	9,2	8,6	10,1	10,0	10,4	1,2	113,0
продукція тваринництва	1,7	1,7	1,8	1,8	1,9	0,2	111,8

Джерело: розраховано автором за даними [5]

Бібліографічний список: 1. Добрунік Т.П. Проблеми та перспективи розвитку фермерських господарств регіону / Т.П. Добрунік // Вісник соціально-економічних досліджень: Зб. наук. пр.: Вип. 38. – 2010. – С. 59-66. 2. Добрунік Т.П. Фактори забезпечення конкурентоспроможності фермерських господарств регіону в сучасних умовах / Т.П. Добрунік // Вісник соціально-економічних досліджень: Зб. наук. пр.: Вип. 2(45). – 2012. – С. 72-80. 3. Макаренко П.М. Фермерство України у контексті тенденцій розвитку світового сільськогосподарства / П.М. Макаренко, Л.Л. Мельник // Економіка АПК. – 2008. – № 4. – С. 145-152. 4. Махортов Ю.О. Сучасний стан і перспективи розвитку фермерства в

Україні / Ю.О. Махортов, В.Л. Дмитренко // Вісник аграрної науки. – 2003. – № 6. – С. 73-76. 5. Статистичний щорічник України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

А.С. Олейник. Диагностика развития фермерских хозяйств в аграрной сфере Украины. В статье осуществлено диагностику развития фермерских хозяйств. Обоснованно группировку их по размеру землепользования с целью проведения анализа эффективности производства сельскохозяйственной продукции. Предложенные перспективные направления развития фермерских хозяйств для усиления конкурентных позиций на рынке.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, тенденции развития, размеры землепользования, группирования, производство продукции.

A.S. Oliinyk. Diagnosis of development of farm enterprises in agriculture Ukraine. In the article the diagnosis of farms. Grounded group size of land in order to analyze the efficiency of agricultural production. Perspective directions of farmers to strengthen competitive position in the market. The article is an analysis of the farms that will determine the main directions of regulation and promotion of their activities in the agricultural sector of Ukraine. Theoretical, methodological and practical aspects of farming in agriculture Ukraine scientists studied various agricultural economists. The existence and development of the farm is in an unstable growth and changes in the environment, unpredictable impact on enterprises which negatively affects performance efficiency and leads to risk the implementation of production and business operations, reducing their competitiveness. Strategic direction for the transformation of agriculture sector competitive state, able to integrate into the international agricultural market entails the need for the establishment and development of the agricultural groups that are most meet the requirements of the market system. Scientific studies and practice of agricultural production is proof of possession of a meaningful place in the farms of business and competition for consumers. Therefore, the problem of highly updated socio-economic development of farms Ukraine. In the process of writing the basic material used informative array of theoretical, methodological and statistical specified performance of farms. Also made necessary generalizations and conclusions that indicate that farms are an important element of both national and international agricultural markets.

Keywords: farms enterprises, progress trends, sizes of land-tenure, grouping, production of goods.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2016 р